

Александар КРСТИЋ
Историјски институт
Београд

**БЕОГРАДСКО ПИСМО КРАЉА ЖИГМУНДА
ГРАЂАНИМА ШОПРОНА
(7. НОВЕМБАР 1427. ГОДИНЕ)***

Анстракт: Пошто је, сходно одредбама уговора у Тати (1426), примио Београд од Ђурђа Бранковића крајем септембра или на самом почетку октобра 1427. године, угарски краљ Жигмунд је предузео мере да учврсти своју власт у дотадашњој српској престоници. Краљ је прикључио Београд Мачванској бановини, даровао граду бројне привилегије, ослободио његове житеље дажбина које се наплаћују на читавој територији Краљевине и позивао трговце и занатлије са разних страна да се населе у Београду, како би се повећао број католичког становништва града. Главни извор за наведену Жигмундову делатност и његове планове за Београд представља краљево писмо упућено из Београда градској општини Шопрона у западној Угарској 7. новембра 1427. године, које се овом приликом објављује.

Кључне речи: Београд, Шопрон, Жигмунд Луксембуршки, Стефан Лазаревић, Ђурађ Бранковић, Мачванска бановина, градске привилегије.

Писмо које је 7. новембра 1427. године угарски краљ Жигмунд упутио из Београда градској општини Шопрона у западној Угарској представља важан извор за историју главног града Србије. Оно, заједно са другим изворима, осветљава један веома значајан тренутак у историји средњовековног Београда – окончање краткотрајне (1403/4–1427), али изузетно плодноне српске управе над градом, током владавине деспота Стефана Лазаревића. Тада је Београд постао не само престоница српске државе, већ је захваљујући деспотовој државничкој делатности израстао

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Средњовековне српске земље (13–15. век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (Ев. бр. 177029).

у моћно утврђење и велики градски, привредни и културни центар.¹ Пошто је, сходно одредбама уговора у Тати (1426), примио Београд од Стефановог наследника Ђурђа Бранковића крајем септембра или на самом почетку октобра 1427. године,² угарски краљ Жигмунд је предузео мере да учврсти своју власт у дотадашњој српској престоници, о чему сведочи његово писмо грађанима Шопрона. Краљево писмо објавио је у изводима Михаљ Хорват још 1861. године у својој збирци мађарских регеста из различитих архива,³ а Лајош Талоци и Антал Алдаши унесли су регест ове исправе на мађарском језику у свој дипломатар о мађарско-српским односима у средњем веку.⁴ Писмо је у целини публиковао Јене Хази у свом великом издању извора за историју града Шопрона.⁵ Писмо је, дакле, одавно публиковано, те запажено и коришћено у српској историографији.⁶ Ипак, сматрамо да је због значаја овог документа за историју Београда потребно објавити његово критичко издање и у нашој средини. Тим пре што досадашња издања нису доносила снимак писма, као ни његов превод на српски језик. Поред тога, корисно је у светлу најновијих историографских сазнања поново претрести сва питања која отвара овај извор.

¹ Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд 1967, 84-101; М. Поповић, *Београдска тврђава*, Београд 2006, 85-130; *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, ред. С. Мишић, Београд 2010, 36-41, s. v. *Београд* (М. Антоновић).

² Околности и време предаје Београда угарском краљу, на основу како од раније познатих, тако и до сада непримећених извора који омогућавају прецизирање хронологије догађаја, детаљно су размотрени у раду: А. Крстић, *Краљ Жигмунд у Борчи, или када је и како Београд предат Угрима 1427. године?*, *Историјски часопис* (=ИЧ) 61 (2012), 115-125. Тамо су наведени и сви досадашњи релевантни историографски резултати о овој теми.

³ М. Horváth, *Magyar regesták a szepesi káptalan, járszai s leleszi conventek, Kassa és Sopron városok s több magánosok levéltáraiból s gyűjteményeiből 1228-1643*, *Magyar történelmi tár* IX (1861) 138-139.

⁴ L. Thallóczy–A. Áldásy, *Magyarország melléktartományainak oklevéltára II, A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198-1526*, Budapest 1907, 73.

⁵ J. Házi, *Sopron szabad királyi város története I/2, Oklevelek és levelek 1407-től 1429-ig*, Sopron 1923, 342–343.

⁶ Наши истраживачи користили су непотпуно Хорватово издање или Талоцијев и Алдашијев регест: Ј. Радонић, *Споразум у Тати 1426. и српско-угарски односи од 13. до 16. века*, Глас СКА 187 (1941) 197; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 102, 270, 289-290, 306; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 97; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 2006, 128, нап. 78.

*

Краљ Жигмунд на почетку свог писма, после интитулације, инскрипције и салутације, наводи да је Београд потчинио јурисдикцији Мачванске бановине. По свему судећи, он је тако успоставио стање које је владало до предаје града деспоту Стефану 1403/4. године.⁷ Новија истраживања су показала да треба разликовати појмове *земље* Мачве у северозападној Србији и угарске Мачванске бановине.⁸ Ова погранична управно-територијална целина је од почетка 14. столећа обухватала не само уско подручје под угарском влашћу на десној обали Саве – градове Мачву, Битву, Бељин и њима припадајуће дистрикте, већ је мачванским бановима било подређено и више угарских жупанија, махом у јужним деловима земље (Сремска, Вуковска, Бодрошка, повремено и Бачка, Барањска, Толнанска и друге). Мачвански банови, који су резидирали у Сремској Митровици, били су тако и жупани наведених жупанија, чији су приходи коришћени за издржавање војске и утврђења на граници. Предајом делова бановине јужно од Саве деспоту Стефану 1403/4. године мачвански банови наставили су да врше своје војно-управне дужности на преосталом, далеко већем подручју под њиховом јурисдикцијом.⁹ Повратак Београда под угарску власт у јесен 1427. године значио је његово враћање у оквире бановине, у којој је, због свог војног значаја, имао унеколико посебан положај. Наиме, капетани Београда, браћа Таловци су између 1429. и 1440. године у својим рукама обједињавали и дужности жупана пограничних жупанија са подручја данашњег Баната (Ковинске, Крашовске, Чанадске, и других), а повремено и северинског бана (1436-1439). На тај начин чвршће је повезивана и координирана

⁷ Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 270.

⁸ С. Ћирковић, „Црна Гора” и проблем српско-угарског граничног подручја, Ваљево – постанак и успон градског средишта (=Ваљево), Ваљево 1994, 59-77; исти, *Земља Мачва и град Мачва*, Прилози за КЛИФ 74/1-4 (2008) 7-16; М. Благојевић, *Насеља у Мачви и питања српско-угарске границе*, Ваљево, 78-92; исти, *О предаји Београда краљу Жигмунду 1427. године*, Зборник Матице српске за историју (=ЗМСИ) 82 (2010) 14-16.

⁹ Р. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457 (=Archontológia) I*, Budapest 1996, 27-31, 100-101, 103-105, 114-117, 199, 207-208, 221-222; idem, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895-1526*, London-New York 2005, 152; С. Ћирковић, *Историја Сомбора*, Домети 74-75 (Сомбор 1993) 59-60, 72; исти, „Црна Гора”, 62-63.

одбрана читаве посавско-подоунавске границе према Србији, угроженој од Османлија, на којој је Београд постао кључна тачка. Таква пракса наставила се и касније, када је Никола Илочки, који је био мачвански бан између 1438-1458. године, вршио и функције капетана Београда (1441-1458), ердељског војводе и жупана већег броја жупанија, међу којима и оних на подручју Баната (Ковинске, Крашовске, Торонталске, Тамишке и других). Једно време (1441-1446) он је већину ових функција, укључујући и положај београдског капетана, држао заједно са Јованом Хуњадијем.¹⁰ Све већи значај који је Београд имао у одбрани јужних угарских граница након пада Србије под османску власт (1459) довео је до формирања посебне Београдске бановине (најкасније 1465. године).¹¹

Иако је споразумом из Тате било предвиђено другачије, сматра се да је читав територија до Саве, укључујући и оно подручје које је улазило у састав Мачванске бановине са поменутиим тврђавама и њиховим дистриктима, и након 1427. године остала под влашћу Ђурђа Бранковића.¹² Треба, ипак, задржати извештај опрез по питању судбине самих пограничних тврђава, јер не постоје недвосмислени подаци о њима из периода након 1427. године. Наиме, последњи изричит помен о тврђави Мачва налази се у Жигмундовој повељи која санкционише договор из Тате (мај 1426. године), према коме је *град Мачва са својим припадностима, по коме се зове Мачвански банат*, после деспотове смрти требало да буде враћен угарском краљу. Исти извор нас такође обавештава да је до тог времена порушена друга погранична тврђава поред Саве – Битва, која је своју војну функцију вршила још 1386. године. Већ у то време, међутим, помиње се само дистрикт, али не и тврђава Бељин.¹³ У време кнеза Лазара

¹⁰ У том периоду на положају мачванског бана налазиле су се и друге особе: Р. Engel, *Archontológia I*, 15, 30-31, 33-34, 122-123, 125, 128, 139-140, 145, 177, 194, 205, 210, 240; *II*, 103, 236, 250; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 273-274, 435; А. Крстић, *Из историје средњовековних насеља југозападног Баната (15. век – прва половина 16. века)*, Зборник Матице српске за историју (=ЗМСИ) 73 (2006) 33-34.

¹¹ Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 275-284.

¹² М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и Мачванска бановина*, ИЧ 23 (1976) 32; исти, *Деспот Ђурађ*, 98; *ИСН II*, 220 (М. Спремић); А. Веселиновић, *Држава*, 129; М. Благојевић, *О предаји*, 15-16.

¹³ G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/1*, Vudae 1834, 368-369, 415; *X/6*, 1844, 809-813; Ч. Мијатовић, *Деспот Ђурађ Бранковић II*, Београд 1882, 1907², 391-395, 396-400; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 78-79, 364, нап. 29; С. Ћирковић, „Црна Гора”, 61-63, 66-67; исти, *Косовска битка у међународном контексту*, Глас САНУ 378, Одељење историјских наука, књ. 9 (1996) 61-65; исти, *Земља Мачва*, 15-16; *Лексикон градова и тргова*, 45-46, 177-178,

под српском влашћу налазила су се подручја дистриката, односно жупе Мачва и Битва, док су саме тврђаве биле у рукама угарског мачванског бана. Иста ситуација била је у то време и са Голупцем под угарском влашћу, и његовом непосредном околином под српском управом.¹⁴ Ако се, дакле, сме судити на основу наведених оскудних изворних података, чини се да је стање одбрамбеног система дуж Саве у време склапања договора у Тати било релативно лоше, са само једном активном тврђавом (Мачвом). То је, уз потребу да награди свог новог вазала *господина* Ђурђа, можда био један од разлога што се краљ Жигмунд сагласио да све оно што је у Тати потраживао у северозападној Србији (делове угарске Мачванске бановине и „Детошевину“ у ваљевском крају, на српској државној територији), ипак 1427. године остане у рукама српског владара.

Као што је познато, угарски краљ је имао сасвим другачији однос према Београду и Голупцу. Планирано је да ове тврђаве буду укључене у нови угарски одбрамбени систем на дунавској граници.¹⁵ Београд је предат деспоту Стефану када је, према речима самог деспота, био *по случају разрушен и запуство*.¹⁶ Деспотова обнова и изградња Београда учинила је овај град изузетно привлачним за угарског краља, који је

s. v. *Битва, Мачва* (А. Крстић); А. Узелац, *Прилози за „Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља“*, Београдски историјски гласник 1 (2010) 181-182 (Белџин).

¹⁴ А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара. Текст, коментари, снимци*, Београд 2003, 53-54, 93-94; С. Ђирковић, *Голубац у средњем веку*, Пожаревац 1968, 9; исти, „*Црна Гора*“, 63; исти, *Земља Мачва*, 14; *Лексикон градова и тргова*, 83-87, s. v. *Голубац* (А. Крстић); А. Веселиновић, *Држава*, 105-106, 113.

¹⁵ Овај одбрамбени систем заснивао се на пограничним тврђавама. Поред старих тврђава (Северина, Оршаве, Храма и Ковина), заслугом тамишког жупана Пипа Спана подигнуто је, након 1419. године, још девет утврђења на том делу дунавске границе: Торњиште (код Панчева), Дубовац, Пожежена, Пећ (негде код Св. Елене), Љубораждија, Дренкова, Станиловац, Свиница (Три Куле) и Пећ (код Дубове): Р. Engel, *Archontológiája I*, 32; idem, *The Realm*, 237-238; I. Prlender, *Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obrambeni sustavi*, *Historijski zbornik* 44/1 (1991) 38-40; А. Крстић, *Банат у средњем веку*, Банат кроз векове: слојеви култура Баната, зборник радова, ур. М. Матицки и В. Јовић, Београд 2010, 78-79.

¹⁶ Део из деспотове повеље Београду пренео је деспотов биограф Константин Филозоф: *Константин Филозоф и његов Живот Стефана Лазаревића деспота српскога*, ed. В. Јагић (=К. Филозоф, *Живот*), Гласник Српског ученог друштва (=ГСУД) 42 (1875) 272 (фототипско издање приредио Ђ. Трифуновић, Г. Милановац 2004); превод Л. Мирковића: Константин Филозоф, *Повест о словима. Житије деспота Стефана Лазаревића*, Стара српска књижевност у 24 књиге, Београд 1989, 92.

инсистирао на томе да Београд поврати под своју власт, у чему је и успео између 27. септембра и 2. октобра 1427. године. Голубац је издајом војводе Јеремије доспео у султанове руке, а Жигмундов покушај да освоји тврђаву у пролеће наредне 1428. године завршио се тешким поразом.¹⁷

*

Краљ Жигмунд затим обавештава градску управу Шопрона како је у Београду некада живело много католика, алу су они због разарања града током времена и напада Турака напустили Београд. Ова тврдња одговара већ наведеној деспотовој формулацији о запустелости Београда на почетку 15. века. Деспот Стефан је у Београд населио бројно, највећим делом српско православно становништво, али је у граду, поред избеглица из других балканских држава освојених од Османлија, и под српском влашћу било католика. У граду је постојала мања дубровачка колонија,¹⁸ а позната су и имена тројице београдских бискупа из тог периода. Једна епизода о доласку угарских свештеника у Београд и њиховим богослужењима, коју је забележио Константин Филозоф, такође потврђује одржање католичке црквене организације у Београду.¹⁹ Да прилике за делатност Католичке цркве у српској престоници ипак нису биле најповољније, указује то што је нови београдски бискуп Никола 1421. године тражио од папе дозволу да задржи неке приходе у Угарској, пошто су добра бискупије растурина услед ратова против Турака.²⁰ Незадо-

¹⁷ С. Ћирковић, *Голубац*, 13-17; М. Спремић, *Деспот Бурђ*, 99-105; М. Благојевић, *О предаји*, 17-19; А. Крстић, *Краљ Жигмунд у Борчи*.

¹⁸ Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 87-89; Ј. Калић, *Београд у међународној трговини средњег века*, Ослобођење градова у Србији од Турака 1862-1867, Београд 1970, 55-56; Б. Храбак, *Дубровчани у Угарској и њихове везе са Београдом и Србијом (1300-1541)*, Годишњак града Београда (=ГГБ) 27 (1980) 62; I. Prlender, *Sporazum и Tati*, 37, закључује како малобројност Дубровчана у Београду за владавине деспота Стефана и мали број података о њиховим пословним споровима сведоче да деспотово настојање на убрзавању привредног раста престонице није дало „знатнијих резултата“.

¹⁹ К. Филозоф, *Живот*, 324.

²⁰ О нестабилности прилика у Београдској бискупији сведоче и честе промене њених поглавара. После смрти бискупа који је 1410. године обављао ту дужност, вероватно Аврама, бискупска столица је неколико година била упражњена, а затим су се 1419, 1420. и 1421. године изменила тројица бискупа: фрањевци Гргур и Матија и поменути Никола: Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 93, 369, нап. 52; иста, *Средњовековни печати Београда*, ГГБ 20 (1973) 30.

вољство српских становника града због преласка Београда у руке угарског краља, јасно видљиво из дела Константина Филозофа, и неповерење које су угарски владајући кругови осећали према Србима, опредељивали су Жигмунда Луксембуршког да у Београд доведе одано католичко становништво. Тим пре, што је изгледа не мали део житеља Београда напустио своје домове, или био отеран из њих, након преласка града под краљеву власт.²¹ О неповерењу угарске управе у Београду према Србима после 1427. године сведочи и Бертрандон де ла Брокијер, који је у граду боравио шест година касније. Према његовим речима, Срби су у то време (1433) живели само у утврђеном подграђу поред Саве и у предграђима ван зидина, док им је улазак у остала четири дела Београдске тврђаве био забрањен.²²

Да би постигао свој циљ и населио Београд оданим католичким живљем, али и да би ојачао привредни живот града и тако посредно повећао одбрамбену способност тврђаве која је постала чвориште одбране јужних граница Краљевине, краљ Жигмунд је одмах после преузимања Београда даровао граду широке привилегије. О краљевим намерама и његовој делатности сведочи не само писмо градској општини Шопрона, већ и оно које је два дана касније, 9. новембра, упутио Дубровчанима. То писмо није сачувано, али је његов садржај познат из одговора дубровачке владе свом суверену од 9. децембра. Краљ Жигмунд је Дубровчане обавестио да је у своје руке преузео *civitatem Nandoralbensem cum arce et castro*, да би сачувао неповређене границе Краљевства Угарске и могао штитити Краљевство Рашке. Краљ је изразио своју жељу да град прошири и увећа окупљањем трговаца и занатлија и давањем слобода и повластица, те је зато од дубровачких власти тражио да саветују своје трговце да долазе у Београд.²³ Градској управи Шопрона краљ је наредио да пошаље у Београд двојицу занатлија градитеља са породицама и

²¹ Излагање догађаја око предаје Београда код Константина Филозофа, испуњено библијским цитатима и алузијама, често није довољно јасно. Он на једном месту говори како су људи у једном тренутку били изгоњени, а у другом се унутра усељаваху; на крају приче о Београду, деспотов биограф каже како је народ отишао у расејање на све четири стране света због крвавих догађаја: К. Филозоф, *Живот*, 323, 325. Уп. Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 103.

²² Бертрандон де ла Брокијер, *Путовање преко мора*, Београд 1950, 132-133.

²³ Дубровачка влада је краљу одговорила да је велики број њихових трговаца у Новом Брду и Призренцу већ месецима опседнут од Турака, због чега траже његову помоћ. Ако се буду ослободили ове недаће, влада је уверена да ће дубровачки трговци долазити у Београд: М. Динић, *Грађа за историју Београда у средњем веку II*, Београд 1958, 20-21; И. Божић, *Дубровник и Турска у 14. и 15. веку*, Београд 1952, 35; М. Спремић, *Деспот Бурађ*, 97.

имовином, а предвиђао је (и прижељкивао) могућност да се и други становници Шопрона, као и остали његови поданици или странци населе због трговине у Београду.

Жигмундова повеља Београду није сачувана, као ни повеља коју је граду претходно даровао деспот Стефан. Зато се о конкретном садржају градских привилегија не може стећи сасвим целовита слика ни у време српске, нити у време угарске власти у 15. веку. Ипак, из излагања Константина Филозофа, који је при састављању деспотове биографије користио његову повељу Београду, зна се да су становници Београда од деспота Стефана добили широке повластице, ослобађање од разних дажбина и работа у корист владара, као и од плаћања царина и пролаза у српској држави. Деспот Стефан се потрудио да и од околних владара, првенствено угарског краља, добије повластице за београдске трговце, што је омогућило да Београд има интензивне економске везе са крајевима преко Саве и Дунава. Да би ове привилегије ограничио само на житеље престонице, Београђани су добијали „књигу с печатом“, којом су доказивали да су становници Београда.²⁴ Жигмундово писмо шопронској општини садржи важан податак да је краљ грађане Београда и све оне који се буду населили на ушћу Саве у Дунав ослободио свих дажбина и царина које се наплаћују широм територије Угарске краљевине. Одредба о ослобађању плаћања пореза на робу у свим местима у Краљевини постоји и у краљевој повељи Ковину од 20. новембра 1428. године.²⁵ Угарски краљ је том приликом све становнике Ковина ослободио свих пореза владару, осим давања два центенара воска годишње. Жигмунд је у заштиту узео становнике града, забранивши прелатима, баронима, кастеланима, жупанима и осталима да их узнемиравају, хапсе због дуга или им отимају робу. У случају спора, надлежан је био градски суд

²⁴ Деспот је у Београд населио најбогатије људе из свих делова своје државе, које је „удостојио“ као 12 апостола, што, како указује Ј. Калић, треба тумачити као алузију на формирање градског већа: К. Филозоф, *Живот*, 287-288; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 84-85; Ј. Калић, *Београдска повеља деспота Стефана Лазаревића*, Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора, Зборник радова САНУ, Београд 2009, 188-197.

²⁵ Ослобађање од унутрашњих царина било је важна привилегија која се давала градовима у Угарској. Она је углавном важила за одређено подручје, а некада се протезала на читаву Краљевину, као у случају Београда и Ковина. Краљ Жигмунд је својим декретом из 1405. године ослободио све трговце плаћања дажбина на краљевским царинарницама. Значај ове врсте привилегија био је велики, јер су места наплате царине била врло бројна (између Будима и Беча, на пример, било их је чак 37): Р. Engel, *The Realm*, 252-253.

Ковина. Грађани су добили могућност да сами бирају пароха и судију. Становници Ковина добили су и право да лове рибу у свим текућим водама у околини (осим у забрањеним рибањацима), установљен је сајам, тј. пазарни дан сваке недеље, а одређен је и режим по коме страни трговци могу у Ковину да продају тканине и вино. Са своје стране, Ковинци су били дужни да савесно чувају краљевско пристаниште у свом граду. Повластице које је давао Ковину краљ Жигмунд је мотивисао потребом да се становништво увећава, нарочито у пограничним областима.²⁶ Не може се, наравно, са сигурношћу тврдити да су београдске привилегије биле идентичне ковинским, али сличности у одредби о ослобађању од дажбина и царина, положају ових пограничних градова и хронолошка блискост издатих привилегија указује да међу њима највероватније није било већих разлика.²⁷

*

Треба нагласити да су Жигмундова писма градским властима Шопрона и Дубровника само два *позната* документа која је краљ издао након преузимања Београда у рану јесен 1427. године. Сасвим је сигурно да је угарски владар писма сличне садржине упутио и бројним другим економски снажним градовима под својом влашћу. Привредни значај Дубровника у историји средњовековне Србије добро је познат и проучен у српској историографији, и о тој проблематици постоји бројна научна литература.²⁸ Зато овом приликом треба нешто рећи о граду Шопрону.

²⁶ Године 1392. краљ је ослободио Ковинце плаћања царина и тридесетнице, 1405. године дао им је дозволу да одржавају годишњи сајам испред цркве на дан Успења Богородице, а 1412. године доделио им селишта Баваниште и Скореновац са свим припадајућим правима. Краљ Жигмунд је 4. јула 1435. године издао још две повеље становницима Ковина. Првом их је поново ослободио плаћања тридесетине на свим местима на којима се она наплаћује или ће се наплаћивати, а другом је дозволио својим поданицима и странцима који са робом иду из Угарске у Србију или обрнуто, да у Ковину могу да истоварују, продају или мењају робу, односно да је носе даље, уз сагласност краљевских представника у граду: I. Magdics, *Rácskevei okmánytár*, Szekesfehervár 1888, 1-16; Г. Витковић, *Прошлост, установа и споменици угарских краљевских шајкаша*, ГСУД 67 (1887) 1-22; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 290; Д. Динић-Кнежевић, *Словенски живаљ у урбаним насељима средњовековне јужне Угарске*, ЗМСИ 37 (1988) 25-30; А. Крстић, *Из историје*, 34-35; *Лексикон градова и тргова*, 131-131, s. v. *Ковин* (А. Крстић).

²⁷ Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 290-291.

²⁸ О Дубровчанима у Подунављу и Посавини Србије и јужне Угарске, укључујући и Београд, такође постоји обимна литература. Поред напред већ наведених радова,

Шопрон се у средњем веку налазио на значајном путном правцу који је повезивао Балтик и средњу Европу са Балканским полуострвом и Јадраном. С друге стране, његов положај на аустријско-угарској граници учинио је да Шопрон до почетка 14. столећа буде поприште стогодишње борбе Мађара и Немаца за контролу над овом краљевском тврђавом. Прве привилегије Шопрону дао је краљ Бела IV 1269. године, а статус слободног краљевског града Шопрон је добио од краља Ладислава IV Куманца 1277. године, због верности показане током сукоба са чешким краљем Пшемислом II Отокарком. Потоњи владари, укључујући и краља Жигмунда, потврђивали су и увећавали градске привилегије.²⁹ Између 1277. и 1360. године бивша краљевска погранична тврђава постала је просперитетан град са мешовитим мађарским, немачким, јеврејским и другим становништвом и са развијеним грађанским слојем (*cives et hospites*) који се бавио занатством и трговином. Краљ Лајош I је 1344. године доделио Шопрону право на одржавање годишњег сајма, а цехови се у Шопрону први пут помињу 1425. године. Немачки насељеници почели су у већем броју да стижу у Шопрон изгледа још крајем 13. столећа, тако да су Немци временом постали већина становништва. Званични документи града Шопрона (немачки *Ödenburg*) вођени су на немачком језику већ од времена краља Лајоша I. Шопрон је био један од седам чланова Лиге слободних краљевских градова, групе најугледнијих

због ограниченог простора издвојићемо само неке од релевантних монографија, зборника и чланака: М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978; Ј. Калић, *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006; М. Спремић, *Средњовековни рудници и тргови северозападне Србије*, Ваљево – постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 93–110; А. Веселиновић, *Североисточна Србија у средњем веку*, Историјски гласник 1–2 (1987) 43–73; исти, *Држава српских деспота*, Београд 2006²; Д. Ковачевић-Којић, *Градски живот у Србији и Босни (14–15. вијек)*, Београд 2007; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Нови Сад 1986; С. Ћирковић, *Работници, војници, духовници: друштва средњовековног Балкана*, Београд 1997; Б. Храбак, *Средњовековни трг и рудник Рудишта под Авалом*, Годишњак града Београда (=ГГБ) 3 (1956) 99–105; М. Исаиловић, *Ваљево и околне области у средњем веку*, Ваљево 1989.

²⁹ Краљеви су се у више наврата такође одрицали и дела регалних прихода са подручја Шопрона у корист одржавања и обнављања градских утврђења: G. Fejér, *Codex diplomaticus V/2*, 1829, 375-376, 397-401; J. Házi, *Sopron I/1*, 3-8, 13, 16-17, 26-27, 59-60, 74, 76, 82, 82, 250-254. О Шопрону уп. D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III*, Budapest 1897, 281; P. Engel, *The Realm*, 35, 40, 218, 253-254, 257-262.

градова у Угарској,³⁰ и један од најважнијих угарских градских центара у Прекодунављу. Богатство грађанског слоја допринело је да Шопрон у позном средњем веку постане и културни и образовни центар: успостављени су градска канцеларија и архив, а у граду је постојало 12 црква. У Шопрону се налазило краљевско складиште соли. Градском подручју Шопрона је у 15. веку припадало седам села, а око 60 одсто грађана имало је винограде на градском подручју.³¹ Град је био центар Шопронске жупаније, а његов положај на граници захтевао је да се редовно одржавају градске фортификације, и подижу утврђења око новоизграђених делова града. После 1379. године градско подручје које је лежало ван Доњег града, али унутар спољних градских зидина, подељено је у четири кварта, који су даље издељени на мање дистрикте.

Градовима у Угарској управљало је градско веће (мађ. *tanács*, нем. *der Rat*, лат. *consilium*), које је било састављено од заклетих грађана (мађ. *esküdt polgár*, од немачког *die Geschworenen Bürger*, лат. *cives iurati*), најчешће 12, бираних на годину дана из редова угледних и добростојећих личности, углавном трговаца. На челу већа града налазио се судија (лат. *iudex*, мађ. *udvarbíró*), биран сваке године од стране грађана.³² Међутим, снажан покрет нижих слојева шопронског грађанства довео је управо 1427. године до формирања „Спољног већа“, које је контролисало градске финансије и у коме су и занатлије добиле неколико места. Ово веће било је састављено од 24 члана, осам из Доњег града и 16 (4x4) из приградских дистриката. Године 1379. градска популација износила је око 2.100–2.300 људи, али је до 1427. године број становника Шопрона значајно порастао, вероватно на око 3.500–4.000 житеља.³³

³⁰ Градови у Угарској имали су и судску аутономију. Краљ Карло Роберт је 1331. године ослободио грађане Шопрона судске власти палатина. Градски суд, састављен од судије и заклетих грађана, представљао је првостепену судску инстанцу, а другостепени орган од 1378. године за седам краљевских градова (Будим, Пожун/Братислава, Нађсомбат/Трнава, Шопрон, Каса/Кошице, Еперјеш/Прешов, Бартфа/Барђејов) био је краљевски ризничар (*magister tavernicorum*). Декретом краља Жигмунда из 1405. године сви краљевски градови добили су *ius gladii et patibuli* – право на изрицање смртних казни: P. Engel, *The Realm*, 218, 250-254; *Историја Мађара*, Београд 2002, 80-81, 105 (П. Рокаи).

³¹ Тај број се до краја 15. века попео на 80%, будући да је околина Шопрона била значајно виноградарско подручје: P. Engel, *The Realm*, 259, 275.

³² Уп. Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 287-288; P. Engel, *The Realm*, 252; *Историја Мађара*, 80 (П. Рокаи).

³³ Између 1424. и 1427. године регистрована су 822 пореска обвезника: J. Hazi, *Sopron I/1*, 183-189; *II/2*, V-VII, 316-337, 359-399; P. Engel, *The Realm*, 260-262.

*

Писмо краља Жигмунда упућено градској управи Шопрона из Београда 7. новембра 1427. године чува се у Шопрону у Мађарској, у Архиву жупаније Ђур–Мошон–Шопрон (Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára), у збирци Sopron város, Diplomatarium, под сигнатуром DL 742. Приступачан нам је црно-бели снимак овог документа који се налази у Мађарском државном архиву у Будимпешти (Magyar Országos Levéltár), у серији Diplomatikai fényképgyűjtemény, под сигнатуром DF 202376. Опис документа дајемо на основу тог снимка и описа ранијег издавача.³⁴ Писмо је правоугаоног облика, написано на папиру без воденог жига, ширине око 280 мм и дужине око 165 мм. Исправа је оверена утиснутим тајним царским печатом од црвеног воска, пречника око 50 мм, са хералдичком представом немачког царског орла у полету, око кога је натпис, чији садржај се не може реконструисати. Печат, који је утиснут одмах испод текста, тако да прекрива последњу реч (octavo), је оштећен. Како је писмо било пресавијено два пута по ширини и једном по дужини, у његовом доњем десном углу на папиру се оцртао отисак печата. Текст писма исписан је позном готицом, црним мастилом у 18 редова, са великим бројем скраћеница. Осим иницијалног слова S, од осталог текста величином одступа само слово R у речи гех у првом реду писма. У доњем левом углу написано је: Lecta. Изнад почетне речи Sigismundus модерним рукописом исписана је сигнатура документа 742. На жалост, не поседујемо снимак полеђине документа, те нисмо у могућности да проверимо навод ранијег издавача Ј. Хазија, да на тој страни исправе као белешка канцеларије стоји записано само Ödenburk (немачко име Шопрона – Ödenburg).

Године 1440. удовица краља Алберта, Јелисавета, побегла је у Шопрон са новорођеним сином Ладиславом (V), и потом дала овај град у залог немачком краљу Фридриху III за 8000 форинти. Краљ Матија Корвин је 1463. године успео да поврати град од Фридриха III. Шопрон је одиграо значајну улогу током рата краља Матије Корвина са немачким царем (1474–1479). Уп. P. Engel, *The Realm*, 282-283, 289, 292, 300.

³⁴ J. Házi, *Sopron I/2*, 343.

Текст писма:

Sigismundus Dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex, fidelibus nostris |2| providis judici ac juratis civibus et communitati nostre civitatis Soproniensis salutem et gratiam. Cum nos civitatem nostram |3| Nandoralbensem jurisdictioni banatus nostri Machovinesis subiectam, que prius multitudine populorum catholicam fidem colencium |4| fuit decorata, et nunc diversis disturbiorum temporibus et paganorum utputa Turcorum infestacionibus occurrentibus huiusmodi |5| populo christiano existit spoliata, rursus et iterum velimus sub diversis et multiplicibus libertatum prerogativis ipsi |6| civitati nostre Nandoralbensi concessis, in aliis litteris nostris superinde confectis clare specificatis, multitudine populorum catholicam |7| fidem dirigencium facere decorari, fidelitati vestre firmissime precipimus et mandamus, quatenus habitis presentibus duos artifices |8| de medio vestri et de societate tocius artis mehanice pretacte civitatis nostre Soproniensis cum uxoribus, liberis ac cunctis |9| rebus et bonis eorum ad dictam civitatem nostram Nandoralbensem in eadem moraturos dirigere et destinare debeatis. Item |10| volumus et vobis universis tributariis tam nostris regalibus, quam aliorum quorumcumque ubilibet intra ambitum dicti regni |11| nostri Hungarie constitutis et existentibus, presentes visuris similibus nostris regiis damus in mandatis, quatenus tam de huiusmodi |12| hospitibus per prefatos iudicem, cives et communitatem pretacte civitatis nostre Soproniensis in predictam civitatem nostram |13| Nandoralbensem causa commorandi transmittendis, quam aliis quibusvis hominibus, tam regnicolis nostris, quam forensibus undecumque, |14| ad ipsam civitatem nostram Nandoralbensem causa commorandi se conferre volentibus rebusque et bonis ipsorum quibuscumque, |15| in locis dictorum tributorum nullum tributum, nullam ve solucionem tributariam recipere et exigere, recipique et exigi facere |16| presumatis, nec sitis ausi modo aliquali. Presentes perlectas reddi iubemus presentanti. Datum in dicta civitate nostra Nandoralbensi, |17| feria sexta proxima post festum beati Emerici ducis, Anno Domini M° CCCC° XX septimo, regnorum nostrorum anno |18| Hungarie etc. XL primo, Romanorum XVIII° et Bohemie [octavo].

Превод*

Жигмунд, милошћу Божјом увек узвишени краљ Римљана и краљ Угарске, Чешке, Далмације, Хрватске, итд., уручује поздрав и милост нашим верним: часном судији, заклетим грађанима и општини нашег града Шопрона. Пошто наш град Београд, који је потчињен јурисдикцији наше Мачванске бановине, и кога је раније красило мноштво становника католичке вере, а који је сада, због немира који су се догађали у разна времена, као и због и напада пагана, на име Турака, остао на тај начин без хришћанског становништва, ми опет и поново, путем различитих и многобројних слобода и права датих том нашем граду Београду, а које су јасно назначене у другим повељама које смо издали у ту сврху, желимо да украсимо мноштвом становника католичке вере, вашој најчвршћој верности наређујемо и заповедамо да, када добијете ово писмо, двојицу занатлија из ваше средине и из друштва свих градитеља поменутог нашег града Шопрона упутите и пошаљете заједно са женама, децом и свим стварима и имовином да се преселе у наш поменути град Београд. Осим тога, желимо да нашим краљевским наређењима заповедамо и вама, свима порезницима, како нашим краљевским, тако и свима другим постављеним и постојећим унутар подручја нашег поменутог Краљевства Угарске, који будете видели ову исправу, да од становника који од стране наведених судија, грађана и општине поменутог нашег града Шопрона буде послат да живи у нашем граду Београду, или пак од било којих других људи, било да су они наши поданици, или странци ма одакле да су, који пожелеле да се преселе у тај наш град Београд, да ниједну њихову ствар или коју било имовину у местима у којима се наплаћују поменути порези не узимате, нити захтевате никакве дажбине, нити плаћање пореза, нити да се уопште на било који начин осмелите и усудите да их узимате и захтевате. Наређујемо да ову исправу, када је прочитате, вратите доносиоцу. Дано у нашем поменутом граду Београду, у суботу после празника светог војводе Емерика, лета Господњег 1427-ог, четрдесетпрве године наше владавине Угарском, осамнаесте године Римљанима и осме године Чешком.

* Редакцију превода извршила је Драгана Кунчер, на чему јој топло захваљујем.

Aleksandar Krstić

**THE LETTER OF KING SIGISMUND SENT FROM BELGRADE
TO THE CITIZENS OF SOPRON (NOVEMBER 7, 1427)**

Summary

This paper presents a critical edition of the letter sent by the Hungarian King Sigismund from Belgrade to the municipality of Sopron in western Hungary on November 7, 1427. King Sigismund received the fortress and city of Belgrade from the new Serbian ruler Đurađ Branković at the end of September or beginning of October of the same year, according to the agreement previously made with Despot Stefan Lazarević in Tata (1426). The Hungarian king immediately took measures to consolidate his power in the former Serbian capital. This letter is a major source for Sigismund's activity in the city and his plans for Belgrade. King Sigismund put Belgrade under the jurisdiction of the banate of Mačva and granted the town numerous privileges. King has liberated its inhabitants of the duties levied on the entire territory of the Kingdom and called traders and artisans from all over to settle in Belgrade, in order to increase the number of the Catholic population of the city. This invitation is also extended to the citizens and residents of Sopron. Moreover, the king ordered the city authorities to send two of Sopron's artisans with their families to Belgrade.

Keywords: Belgrade, Sopron, Sigismund of Luxemburg, Stefan Lazarević, Djuradj Branković, the banate of Mačva.

Чланак примљен: 30. 04. 2012.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 20. 08. 2012.